

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет охорони здоров'я, соціальної роботи та психології
Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця

**КОНФЕРЕНЦІЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ З МІЖНАРОДНОЮ
УЧАСТЮ «ШОСТІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ ІМ. В.І. ПОЛТАВЦЯ»**

Збірник тез наукових доповідей

м. Київ, 21 березня 2025 р.

Київ
2025

Савчук О.М., кандидат психологічних наук,
доцентка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
olena.savchuk@ukma.edu.ua

ПОСЛУГИ З ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА У ДІЯЛЬНОСТІ ВІЛ-СЕРВІСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Протидія та запобігання гендерно зумовленого насильства (далі - ГЗН) є пріоритетним напрямом роботи багатьох організацій та проєктів в Україні. Значний внесок в розвиток мережі підтримки для постраждалих вносять ВІЛ-сервісні організації, клієнти яких стикаються з проблемою ГЗН (Закон України про запобігання, 2019). Однак реалізація даного напрямку роботи в діяльності цих організацій поки не носить системний характер та супроводжується багатьма викликами, пов'язаними з відсутністю відповідної кваліфікації у фахівців, обмеженістю технічних та фінансових ресурсів. Тож вивчення досвіду надання послуг постраждалим від ГЗН ВІЛ-сервісними організаціями є актуальним питанням.

Враховуючи рівень поширення проблеми ГЗН серед ключових груп ВІЛ-сервісних організацій, проєктом USAID «Інновації у подоланні епідемії ВІЛ» в кількох областях України реалізовувалась ініціатива з розвитку потенціалу фахівців ВІЛ-сервісних організацій по роботі з постраждалими від ГЗН, зокрема у проведенні скринінгу ГЗН та наданні за потреби відповідної допомоги (Скринінг ГЗН, 2022). З метою з'ясування стану поширення проблеми ГЗН серед ключових груп та аналізу досвіду роботи з постраждалими у липні 2024 року було проведено групове опитування (3 фокус-групи) 17-ти фахівців ВІЛ-сервісних організацій з кількох областей України.

За результатами опитування, частіше постраждалими від ГЗН серед ключових груп ВІЛ-сервісів ставали: жінки; партнери в ЛГБТК+ парах; жінки, які вживають ін'єкційні наркотики; секс-працівниці; ВІЛ-позитивні жінки і чоловіки. Найбільш поширеною групою були саме жінки, оскільки їх становище дуже ускладнилось в умовах війни. В той же час, у парах осіб з наркотичною залежністю, де обидва партнери перебувають на замісній терапії, насильство часто відбувалося з боку обох партнерів - як чоловіків, так і жінок.

Найбільш поширеною формою насильства було психологічне, яке проявлялося у приниженні, шантажі, маніпуляціях, звинуваченнях, образах. Воно часто переходило в інші форми, зокрема у фізичне насильство. Також в умовах війни зросла кількість випадків сексуального та економічного насильства, загострилися проблеми безробіття, зловживання алкоголем серед чоловіків, що посилює інтенсивність проявів насильницької поведінки в останніх.

На думку фахівців, ситуація з наданням послуг для постраждалих від ГЗН в умовах війни погіршилась. Це обумовлено тим, що виникали труднощі в отриманні донорської допомоги/фінансування проєктів в цілому та цього напрямку зокрема. Також багато фахівців, з якими організації тісно співпрацювали, виїхали за кордон чи в інші регіони України, що обумовило втрату контактів з багатьма клієнтами. Змінилася й форма надання послуг, коли фахівці перейшли на дистанційну модель роботи, що часто ускладнювало процес формування довіри до сервісів.

Загалом, на думку опитаних, найбільш затребуваними послугами для постраждалих осіб у ВІЛ-сервісах є психологічна та юридична допомога - їх мають надавати профільні у темі ГЗН фахівці. Однак часто такі послуги є недоступними з огляду на брак необхідної кваліфікації у фахівців або загалом їх відсутність в організації.

З огляду на це найбільш частою послугою для постраждалих з боку ВІЛ-сервісних організації є перенаправлення, зокрема до: партнерських організацій, де є профільні психологи та юристи; жіночих організацій, притулків; центрів по роботі з особами без визначеного місця проживання (безпритульних осіб).

За умови наявності в організації ресурсів з інших проєктів постраждалим може надаватись гуманітарна допомога (одяг, ліки тощо), фінансова допомога (виплати на оренду житла, відкриття власної справи), допомога у відновленні документів та пошуку роботи чи гуманітарна допомога.

Для постраждалих залишається актуальною послуга у безпечному проживанні (притулку), особливо для матерів з дітьми, яка у більшості регіонів відсутня. Також фахівці ВІЛ-сервісів наголошують на проблемі відсутності коштів на транспортування до цих центрів, що часто вирішується за власний кошт останніх.

Таким чином, опитаними були визначені особистісні та організаційні бар'єри у доступі до послуг з протидії ГЗН. Бар'єрами особистісного рівня ставали проблеми психологічного характеру (страх клієнтів розкритися, звернутись по допомогу, неготовність працювати над проблемою); недовіра до служб та організацій, які можуть їм допомогти; необізнаність про права та можливості в отриманні допомоги та страх переміщень в умовах війни (їдеться передусім про чоловіків). Організаційними бар'єрами були територіальна віддаленість потрібних сервісів для постраждалих та фінансові обмеження в доступі до них.

Тож для покращення надання послуг з протидії ГЗН у ВІЛ-сервісних організаціях фахівцями були визначені наступні кроки: 1) залучення профільних психологів та юристів по роботі з ГЗН в організації; 2) проведення навчань для соціальних працівників з теми ГЗН; 3) сприяння у вирішенні питань щодо тимчасового розміщення постраждалих від ГЗН в безпечних місцях (притулках) та отриманні фінансової підтримки; 4) запровадження посади

кейс-менеджера для роботи з проблемою ГЗН; 5) забезпечення фахівців методичними матеріалами щодо теми ГЗН.

Отже, ВІЛ-сервісні організації у своїй діяльності активно розвивають напрямок роботи з постраждалими від ГЗН через розбудову мережі допомоги, залучення профільних фахівців та підготовку спеціалістів власних організацій. Процес надання послуг з протидії та запобігання ГЗН має ряд викликів та бар'єрів, які частково зумовлені умовами війни та погіршенням ситуації з фінансування громадських організацій в цілому. Однак, позитивним аспектом є готовність та бажання фахівців/чинь ВІЛ-сервісів працювати в контексті протидії явища насильства та надання допомоги постраждалим.

Список використаних джерел:

1. Скринінг гендерно зумовленого насильства серед ключових груп: рекомендації для соціальних працівників/иць неурядових організацій, Проект «Інновації в подоланні ВІЛ» (2022), Київ.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству, Закон України № 2229-VIII (2024) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

Ростовська К. В., студентка МП-2
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
k.rostovska@ukma.edu.ua

Наукова керівниця: **Савчук О. М.**, кандидат психологічних наук,
доцентка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
olena.savchuk@ukma.edu.ua

ВИМОГИ ДО КОМПЕТЕНЦІЙ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА В ОСВІТНІХ СТАНДАРТАХ

Відповідно до визначення Міжнародної федерації соціальних працівників (2014), соціальна робота є базованою на практиці професією та академічною дисципліною, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Центральними для цієї професії є принципи соціальної справедливості, дотримання прав людини, колективної відповідальності та поваги до різноманіття.

Забезпечення жодного з цих принципів неможливе без спрямування проактивних зусиль на протидію та запобігання гендерно зумовленому насильству (далі – ГЗН), яке досі залишається одним із найпоширеніших видів порушень прав людини. Цілісний та етичний

підхід до протидії ГЗН у соціальній роботі можливий лише за умови якісної підготовки фахівців/чинь з урахуванням контекстуалізованих викликів.

Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи та Міжнародна федерація соціальних працівників/ць в оновленій версії Глобальних стандартів освіти з соціальної роботи (Global Standards for Social Work Education and Training) з-поміж тем, які мають бути охоплені в процесі здобуття вищої освіти, зазначають декілька, які безпосередньо пов'язані із протидією насильству. Зокрема вони сфокусовані на гендерній рівності з урахуванням соціокультурного, політичного та економічного контексту, а також - на структурних причинах та наслідках гендерно зумовленого насильства. Отже, компетенції соціальних працівників/ць, які здобули перший ступінь вищої освіти у галузі соціальної роботи, мають охоплювати зокрема ці теми (International Association of Schools of Social Work, 2020).

Американська Рада з питань освіти соціальних працівників/ць виокремлює дев'ять професійних компетенцій, на формування та поглиблення яких мають бути спрямовані бакалаврська та магістерська програми відповідно. Хоча серед них немає таких, що безпосередньо вказують на проблематику ГЗН, проте згадуються дотичні – наприклад, включення політики ADEI (Engage Anti-Racism, Diversity, Equity, and Inclusion (ADEI) in Practice). Ця політика передбачає, що соціальні працівники/ці розуміють, як різноманіття та інтерсекційність формують людський досвід і розвиток ідентичності, а також впливають на рівність та інклюзивність (Council on Social Work Education, 2022).

Натомість Шотландська Рада з питань соціальних послуг (Scottish Social Services Council) з-поміж знань, якими мають володіти здобувачі освіти з соціальної роботи, вказує також на знання щодо впливу психічних або фізичних розладів, інвалідності, домашнього насильства, зловживання наркотичними речовинами та алкоголем на життя та добробут людей (Scottish Social Services Council, 2019).

В Україні освітній стандарт бакалаврського рівня за спеціальністю 231 «Соціальна робота» затверджений Міністерством освіти й науки України у 2019 році. Він містить чіткий перелік фахових компетенцій, які мають опанувати студенти/ки бакалаврської програми, серед яких йдеться про необхідність набуття здатності долучатися до подолання соціальних проблем та ініціювати соціальні зміни для підвищення добробуту (Стандарт вищої освіти України, 2019). Проте компетенції, зазначені у Стандарті, не враховують такі проблеми, як структурна нерівність, маргіналізація окремих груп населення на інституційному рівні, дисбаланс влади та ресурсів у суспільстві, і як наслідок - структурні причини та наслідки гендерно зумовленого насильства, про які згадується у Глобальних стандартах.

Тож можна зробити висновок, що питання гендерної рівності та протидії гендерно зумовленому насильству є одним із актуальних викликів для сучасної соціальної роботи. А

отже, включення цих тем до освітніх стандартів зі спеціальності є важливим кроком, який дозволив би узгодити вітчизняні вимоги щодо освіти соціальних працівників із глобальною та міжнародною перспективою.

Список використаних джерел:

1. International Association of Schools of Social Work. (2014). *Global definition of social work: Review of the global definition*. International Association of Schools of Social Work. <https://www.iasw-aiets.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>
2. International Association of Schools of Social Work. (2020). *Global standards for social work education and training* [PDF file]. <https://www.iasw-aiets.org/wp-content/uploads/2020/11/IASW-Global-Standards-Final.pdf>
3. Council on Social Work Education (CSWE). (2022). *Educational policy and accreditation standards (EPAS)*. Retrieved from <https://www.cswe.org/getmedia/bb5d8afe-7680-42dc-a332-a6e6103f4998/2022-Educational-Policy-and-Accreditation-Standards-%28EPAS%29.pdf>
4. Scottish Social Services Council. (2019). *SiSWE and ethical principles*. [PDF document]. <https://learn.sssc.uk.com/siswe/uploads/files/SiSWE-and-Ethical-Principles.pdf>
5. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, спеціальність 231 «Соціальна робота». (2019). *Міністерство освіти і науки України*. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-Sotsial.robota-bakalavr-VO.18.01.pdf>

Гримова П.О., студентка МП-2
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
polina.hrimova@ukma.edu.ua

Наукова керівниця: **Савчук О.М.**, кандидат психологічних наук,
доцентка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
olena.savchuk@ukma.edu.ua

СПЕЦИФІКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА НАСИЛЬСТВА З БОКУ ІНТИМНОГО ПАРТНЕРА СЕРЕД ПРЕДСТАВНИКІВ ЛГБТК+ СПІЛЬНОТИ

Домашнє насильство є актуальною проблемою, що має місце серед різних верств населення, проте ЛГБТК+ спільнота стикається з особливими викликами у цьому контексті. Однією з ключових особливостей для цієї групи є множинність дискримінації, коли окрім основної проблеми, пов'язаної з сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю (далі - СОГІ), ЛГБТК+ особи часто переживають утиски через інші фактори, такі як раса, клас чи інвалідність (Humphreys, 2003). У випадку домашнього насильства основна увага приділяється саме специфічній динаміці СОГІ, де гендер і влада відіграють вирішальну роль.

Для ідентифікації насильства в стосунках ЛГБТК+ використовують поняття «ситуативне насильство в парі» та «інтимний тероризм». Ситуативне насильство в парі розглядається як «окремі випадки фізичної агресії, що виникають у результаті загострених конфліктів, але не супроводжуються постійним контролем і домінуванням». На противагу цьому, інтимний тероризм визначається як «систематичне залякування, емоційне та психологічне насильство, спрямоване на встановлення влади над партнером» (Typology of Domestic Violence, 2008).

Особливістю у стосунках ЛГБТК+ є те, що кривдник може не відповідати традиційному гендерному стереотипу «чоловік-кривдник», а постраждала особа – «скривджена жінка», що створює додаткові труднощі у виявленні та вирішенні проблеми (Yoshioka et al., 2020). Водночас специфіка динаміки влади у цих парах вимагає, щоб служби підтримки враховували різноманітність досвіду ЛГБТК+ осіб (Stewart et al., 2020).

Дослідження демонструють, що насильство з боку інтимного партнера трапляється в стосунках ЛГБТК+ з такою ж або навіть з більшою частотою, ніж у гетеросексуальних парах. Зокрема, 35,4% жінок і 21,5% чоловіків, які мають одностатевих партнерів, повідомляли про випадки фізичного насильства, тоді як серед осіб, що спільно проживають з представниками протилежної статі, ці показники становлять 20,4% і 7,1% відповідно (Ard & Makadon, 2011). Крім того, аналіз Gender, Violence, and Resource Access Survey показав, що 50% трансгендерних та інтерсексуальних осіб стикалися з насильством з боку інтимного партнера (Guadalupe-Diaz & Jasinski, 2016).

До ключових факторів, що сприяють поширеності насильства серед ЛГБТК+ пар, належать: попередній досвід дискримінації через СОГІ (Bermea et al., 2021; Swiatlo et al., 2020), страх бути «викритим» перед близькими або колегами (Harden et al., 2020; Understanding Intimate Partner Violence in the LGBTQ+ Community, 2020), відсутність доступу до компетентної підтримки, а також побоювання, що через стереотипи їм не повірять або звинуватять (Shurts et al., 2020; Tillewein et al., 2023).

Специфічними характеристиками насильства серед цих пар є тактики контролю, які застосовуються в ЛГБТК+ стосунках (Calton et al., 2015; Ireland, 2017). Так, у ЛГБТК+ парах традиційні уявлення про насильство, які асоціюють кривдника з чоловіком, а постраждалу з жінкою, не завжди мають місце. Пара може складатися з двох чоловіків чи двох жінок, або включати осіб з різною гендерною ідентичністю. Відповідно, часто кривдник використовує СОГІ партнера як засіб контролю, загрожуючи викрити його і таким чином посилити свою владу (LGBTQ Relationships, 2023).

Іншим специфічним фактором є проблема інтерналізованої гомофобії чи трансфобії (Bermea et al., 2021; American Psychiatric Association, 2019). Інтерналізована гомофобія

проявляється в тому, що постраждалі можуть почувати себе такими, що «заслужили» на насильство, що посилює самозвинувачення та ізоляцію, і кривдники виправдовують свої дії як спробу «виправити» SOGI партнера або применшувати серйозність проблеми (Woulfe & Goodman, 2018; Duke & Davidson, 2009).

Також важливим фактором є вплив колективного досвіду маргіналізації та системного гноблення на сприйняття насильства щодо інтимного партнера всередині ЛГБТК+ спільноти. Поєднання гетеронормативності та інших форм утисків створює значні бар'єри для тих, хто шукає допомогу, а прагнення зберегти «солідарність» може заважати відкритому обговоренню проблеми (Scheer & Vaams, 2019). На даний час наявні дослідження динаміки насильства в парах геїв і лесбійок, тоді як у трансгендерних та небінарних стосунках це явище залишається менш вивченим, що лише підсилює труднощі в отриманні підтримки.

Отже, специфічна динаміка домашнього насильства у ЛГБТК+ стосунках визначається множинними рівнями дискримінації, особливостями СОГІ, нетиповою гендерною структурою, в якій партнери не обов'язково є чоловіком та жінкою, та специфічними тактиками контролю. Врахування різноманітного досвіду постраждалих у ЛГБТК+ парах вимагає адаптації системи реагування на випадки домашнього насильства та перегляду підходів щодо виявлення таких випадків та надання комплексної допомоги тим, хто її потребує.

Список використаних джерел:

1. American Psychiatric Association (2019). Treating LGBTQ Patients Who Have Experienced Intimate Partner Violence.
2. Anderson, K. L. (2008). A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence. *Contemporary Sociology*, 38(6), 532.
3. Ard, K. L., & Makadon, H. J. (2011). Addressing Intimate Partner Violence in Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Patients [Review of Addressing Intimate Partner Violence in Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Patients]. *Journal of General Internal Medicine*, 26(8), 930. <https://doi.org/10.1007/s11606-011-1697-6>
4. Bermea, A. M., Slakoff, D. C., & Goldberg, A. E. (2021). Intimate Partner Violence in the LGBTQ+ Community: Experiences, Outcomes, and Implications for Primary Care. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0095454321000087>
5. Calton, J. M., Cattaneo, L. B., & Gebhard, K. T. (2015). Barriers to Help Seeking for Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer Survivors of Intimate Partner Violence [Review of Barriers to Help Seeking for Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer Survivors of Intimate Partner Violence]. *Trauma Violence & Abuse*, 17(5), 585. <https://doi.org/10.1177/1524838015585318>
6. Duke, A., & Davidson, M. M. (2009). Same-Sex Intimate Partner Violence: Lesbian, Gay, and Bisexual Affirmative Outreach and Advocacy. *Journal of Aggression Maltreatment & Trauma*, 18(8), 795. <https://doi.org/10.1080/10926770903291787>

7. Guadalupe-Díaz, X. L., & Jasinski, J. L. (2016). "I Wasn't a Priority, I Wasn't a Victim." In X. L. Guadalupe-Díaz & J. L. Jasinski, *Violence Against Women*, 23(6), 772. <https://doi.org/10.1177/1077801216650288>
8. Harden, J., McAllister, P., Spencer, C. M., & Stith, S. M. (2020). The Dark Side of the Rainbow: Queer Women's Experiences of Intimate Partner Violence. *Trauma Violence & Abuse*, 23(1), 301. <https://doi.org/10.1177/1524838020933869>
9. Humphreys, C. (2003). Mental Health and Domestic Violence: "I Call it Symptoms of Abuse." *British Journal of Social Work*, 33(2), 209–226. <https://doi.org/10.1093/bjsw/33.2.209>
10. Ireland, J. L. (2017). Partner abuse and its association with emotional distress: A study exploring LGBTI relationships. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160252716302631>
11. LGBTQ Relationships | Women Against Abuse. (2023). <https://www.womenagainstabuse.org/education-resources/learn-about-abuse/lgbtq-relationships>
12. Scheer, J. R., & Baams, L. (2019). Help-Seeking Patterns Among LGBTQ Young Adults Exposed to Intimate Partner Violence Victimization. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(17), 8050. <https://doi.org/10.1177/0886260519848785>
13. Shurts, W. M., Kooyman, L., Rogers, R. C., & Burlew, L. D. (2020). Assessing the Intersectionality of Religious and Sexual Identities During the Coming-Out Process. *Counseling and Values*, 65(1), 15. <https://doi.org/10.1002/cvj.12120>
14. Stewart, D. E., MacMillan, H. L., & Kimber, M. (2020). Recognizing and Responding to Intimate Partner Violence: An Update. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 66(1), 71. <https://doi.org/10.1177/0706743720939676>
15. Swiatlo, A., Kahn, N. F., & Halpern, C. T. (2020). Intimate Partner Violence Perpetration and Victimization Among Young Adult Sexual Minorities. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 52(2), 97. <https://doi.org/10.1363/psrh.12138>
16. Tillewein, H., Shokeen, N., Powers, P., Sánchez, A. J. R., Sandles-Palmer, S., & Desjarlais, K. (2023). Silencing the Rainbow: Prevalence of LGBTQ+ Students Who Do Not Report Sexual Violence. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(3), 2020. <https://doi.org/10.3390/ijerph20032020>
17. Understanding Intimate Partner Violence in the LGBTQ+ Community. (2020). <https://www.hrc.org/resources/understanding-intimate-partner-violence-in-the-lgbtq-community>
18. Woulfe, J., & Goodman, L. A. (2018). Identity Abuse as a Tactic of Violence in LGBTQ Communities: Initial Validation of the Identity Abuse Measure. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(5), 2656. <https://doi.org/10.1177/0886260518760018>
19. Yoshioka, E., Palatino, M. C., Nazareno, J., & Operario, D. (2020). Intimate Partner Violence and Sexual Agency in a Nationally Representative Sample of Women and Girls in the Philippines. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(11). <https://doi.org/10.1177/0886260520976208>

Чермних А. О., студентка БП-4
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В. І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
anna.chermnykh@ukma.edu.ua

Наукова керівниця: **Ростовська Т. В.**, магістр соціальної роботи,
старша викладачка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В. І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ ЯК ЧИННИК СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТА НАРУГИ

Сексуальна експлуатація та наруга (СЕН) – це термін, яким описують потрапляння людини в неправомірну ситуацію, що характеризується дисбалансом влади та зловживанням її вразливим становищем. Сексуальною експлуатацією вважається обмін будь-якої допомоги на секс, водночас сексуальна наруга має місце тоді, коли вразлива людина не отримує ніякого зиску за сексуальний контакт (DRC, 2024).

Існує ціла низка чинників СЕН, серед яких важлива роль відведена гендерній нерівності. Її породжують дискримінаційні гендерні норми та стереотипи, поширені у суспільстві. Прикладом може слугувати переконання, що чоловіки – сильні і домінуючі, а жінки – вразливі та покірні (Eelmaa, 2024). Або ж те, що жінки погоджуються на секс заради виживання, адже вони бідні, а чоловіки мають змогу їх забезпечити (Westendorf, 2023). Подібні уявлення створюють помилкове враження, ніби саме від статі залежить ризик потрапляння людини у ситуацію СЕН. Однак справжньою причиною є саме існування цих негативних установок і переконань, що применшує роль чоловіків як кривдників та, навпаки, змушує думати про жінок як про тих, хто заради виживання обов'язково скористається можливістю отримати допомогу таким шляхом. Тож те, що жінки потрапляють у подібні ситуації частіше, ніж чоловіки, є радше наслідком гендерної нерівності та возвеличення чоловіків над жінками, аніж причиною СЕН як такою.

Сталі уявлення про залежність жінки від чоловіка стали своєрідним підґрунтям не лише для посилення спроможності чоловіків вчиняти та виправдовувати подібні злочини, а й для дівчат – нарощувати в собі переконання у необхідності їм підкорятися. Деякі дослідження свідчать про те, що молоді дівчата бачили в чоловіках рушійну силу, що допоможе впоратися з фінансовими та матеріальними проблемами, і були переконаними в тому, що вони повинні дбати про сексуальні бажання та потреби чоловіків (Tom, 2023).

Попри активну боротьбу жінок за рівні можливості з чоловіками, все ще існує дисбаланс влади на робочих місцях. Наприклад, коли керівництво компанії по-різному ставиться до чоловіків та жінок, як тільки постає питання лідерства та наділення їх повноваженнями (Koch, 2023). З цього також випливає, що доки організації самостійно не почнуть застосовувати рівне ставлення до співробітників та забезпечувати справедливий розподіл владних повноважень, доти працівники теж не зможуть уникнути ризику гендерної нерівності і, відповідно, СЕН.

Водночас окремої уваги заслуговує той факт, що від гендерної нерівності страждають і чоловіки. За рахунок того, що випадки СЕН щодо них є дійсно менш розповсюдженими, порівняно із сексуальним насильством щодо жінок, постраждалі чоловіки часто бояться визнати, що проти них було вчинено злочин такого характеру. Цьому є низка пояснень, адже деяка частка жінок теж так і не можуть наважитися заявити про злочин. Проте першопричиною невизнання серед чоловіків називають хвилювання з приводу того, що їм не повірять (McPherson та ін., 2024). Це напряду впливає на те, що кривдники можуть легко уникнути покарання, а це натомість лише збільшує кількість випадків СЕН.

Отже, гендерна нерівність є важливим чинником, який надає простір для зловживання вразливим становищем людей. Її основними складовими є гендерні стереотипи та дискримінаційні норми, а також дисбаланс влади, що спільно створюють умови для поширення випадків СЕН та підкріплення безкарності за їх вчинення. Доведено статистично, що від СЕН переважно страждають молоді жінки та дівчата, а тому досягнення гендерної рівності є вирішальним кроком на шляху до зменшення зловживань у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Danish Refugee Council. (2024). *Legal briefing note: Sexual violence*. URL: <https://drc.ngo/media/32hjvnmu/drc-ukraine-legal-briefing-note-sexual-violence-eng.pdf>;
2. Koch, F. (2023). The evolution of prevention, management and reporting mechanisms of sexual exploitation, abuse, and harassment (SEAH) cases in the humanitarian sector following the Oxfam scandal. *SONAR*. URL: <https://sonar.ch/global/documents/327557>;
3. McPherson, L., Gatwiri, K., Graham, A., Rotumah, D., Hand, K., Modderman, C., Chubb, J., & James, S. (2024). What helps children and young people to disclose their experience of sexual abuse and what gets in the way? A systematic scoping review. *Child & Youth Care Forum*. URL: https://www.researchgate.net/publication/384115033_What_Helps_Children_and_Young_People_to_Disclose_their_Experience_of_Sexual_Abuse_and_What_Gets_in_the_Way_A_Systematic_Scoping_Review;
4. Tom, F. (2023). Driving factors of sexual abuse and exploitation among younger adolescents by humanitarian workers and teachers: A case study of Yei and Morobo, Central Equatoria State. *ResearchGate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/372335382_Driving_factors_of_sexual_Abuse_and_exploitation_among_younger_adolescent_by_humanitarian_workers_and_teachers_The_case_study_of_Yei_and_Morobo_of_Central_Equatoria_State;
5. Eelmaa, S. (2024). The social categorization of sexual abuse. *ResearchGate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/380179175_The_social_categorization_of_sexual_abuse;
6. Westendorf J.-K. (2023). A PROBLEM of RULES: Sexual Exploitation and UN Legitimacy. *International Studies Quarterly*. URL: <https://academic.oup.com/isq/article-pdf/doi/10.1093/isq/sqad046/51315080/sqad046.pdf>.

Шульга Т.О., студентка МП-2,
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В. І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
t.shulha@ukma.edu.ua

Наукова керівниця: **Романова Н.Ф.**, кандидат педагогічних наук,
доцентка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
natalia.romanova@ukma.edu.ua

ПРОБЛЕМИ ТА ПОТРЕБИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ГРОМАДАХ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Через війну в нашій країні постійно зростає кількість людей, які змушені шукати притулку в більш безпечних місцях для проживання, зокрема у західних областях України. Усі вони, відповідно до Закону України «Про захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», отримують статус вимушено переміщених осіб (далі – ВПО) та потребують термінового вирішення проблем, пов'язаних зі складними життєвими обставинами. Державні органи соціального захисту населення надають певну соціальну допомогу, але вони не в змозі задовольнити усі потреби та забезпечити якісний рівень життя. Щоб покращити ситуацію, багато благодійних організацій та фондів долучаються до роботи з ВПО та членами їх родин.

Для прикладу, в Рівненській області активно працює благодійна організація «Благодійний фонд «Рокада», куди за даними Рівненської ОВА з початку повномасштабного вторгнення евакуювались близько 88 тисяч ВПО, з яких у Рівненському районі області та м. Рівне тимчасово проживають 25 213 осіб (Interfax-Україна, 2024; Radio Trek, 2024).

З метою визначення проблем та потреб ВПО у цьому регіоні протягом січня-березня 2025 р. проводилося анкетування клієнтів БО «БФ «Рокада». Було опитано 50 респондентів з числа ВПО, які представляють різні соціальні групи: діти та молодь, сім'ї в СЖО, люди з інвалідністю, з тяжкими захворюваннями та постраждали від насильства.

Аналіз відповідей респондентів свідчить, що найгострішою проблемою, яка заважає адаптуватися до нового середовища, є відсутність стабільного місця проживання (33). На думку респондентів, це породжує невизначеність щодо подальшої долі та унеможливорює прийняття довгострокових рішень з організації повноцінного життя на новому місці. Майже половина опитаних (22) зазначила про фінансові труднощі, зокрема низький дохід у рамках програм допомоги ВПО, та малі пенсії. Третина опитаних (12) вказали на серйозні труднощі з пошуком роботи та відсутність місцевих програм з підтримки зайнятості. Вони зазначають, що без таких програм складно отримати доступ до безкоштовних курсів з перекваліфікації чи додаткового навчання. Саме відсутність роботи провокує високий рівень стресу та інші психологічні труднощі (22), які неможливо подолати без кваліфікованої психологічної

підтримки. Було виявлено, що деяка частина ВПО (10) не отримують достатньої підтримки з боку громади чи від окремих місцевих жителів («до яких вони зверталися за допомогою»). Про випадки упередженого ставлення чи дискримінації через статус ВПО зазначили 9 осіб. Серед інших проблем респонденти вказували і на «не завжди вчасну медичну допомогу» (7). Водночас 5 респондентів стверджують, що вони успішно пройшли процес адаптації на новому місці проживання та отримують необхідну підтримку від місцевих жителів чи громади у цілому, тобто це тільки 10% від усієї кількості опитаних. На думку респондентів, ситуацію можна вирішити, якщо збільшити кількість соціальних працівників, зокрема кейс-менеджерів, які б стали своєрідним «містком» з формування довіри та взаєморозуміння між отримувачами допомоги та членами місцевої громади.

Серед найбільш поширених видів підтримки для ВПО, на думку респондентів, є: грошова допомога (31), надання комфортного житла для проживання (27), організація комплексної системи інформування (19), створення додаткових робочих місць (16) та проведення кар'єрних консультацій, соціального та юридичного супроводу (15), психологічна підтримка (14), підтримка з соціальної адаптації (11). Менш гострими виявилися потреби, які стосуються отримання натуральної допомоги (засоби гігієни, продукти, одяг тощо) - про це зазначили 9 респондентів, кілька опитаних осіб наголосили на важливості їхньої підтримки у процесі влаштування дітей у заклади освіти (7), ще 4 особи потребують юридичної допомоги з питань отримання аліментів, позовів та спадку.

Отже, результати дослідження свідчать, що ВПО потребують комплексної індивідуальної допомоги. Для цього необхідно переглянути сучасну стратегію вирішення складних життєвих обставин та існуючу координацію взаємодії між державним та громадським сектором - між різними фахівцями й службами. Таке рішення дозволить підтримувати сталий моніторинг ситуації та забезпечувати своєчасне реагування на нові виклики, полегшуючи інтеграцію ВПО у місцеву громаду.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада України. (2014). Закон України «Про захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
2. Radio Trek. (2024, Березень 10). Назвали тергромаду Рівненщини, яка прийняла найбільше внутрішньо переміщених осіб. Radio Trek. https://radiotrek.rv.ua/news/nazvali-tergromadu-rivnenshchini-yaka-priynuala-naybilshe-vnutrishno-peremishchenih-osib_300329.html
3. Interfax-Україна. (2024, Березень 10). Рівненська область із початку повномасштабного вторгнення прийняла 88 тисяч внутрішньо переміщених осіб – голова ОВА. Interfax-Україна. <https://interfax.com.ua/news/general/927966.html>

Нагорна О.С., студентка МП-2
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
o.nahorna@ukma.edu.ua

Наукова керівниця: **Савчук О.М.**, кандидат психологічних наук,
доцентка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
olena.savchuk@ukma.edu.ua

РІВЕНЬ ІНТЕГРАЦІЇ ЖІНОК-ВПО В ІРПІНСЬКІЙ ГРОМАДІ

Проблема інтеграції внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) у приймаючі громади набула значної актуальності в умовах повномасштабного вторгнення. За даними Міжнародної організації з Міграції, станом на 2023 рік з усіх ВПО 61% склали жінки і 39% - чоловіки. За даними Управління праці та соціального захисту населення Ірпінської міської ради, станом на 1 січня 2025 року в Ірпінській громаді було зареєстровано близько 24 тисяч ВПО, 14 тисяч з яких - це жінки. Дана статистика демонструє важливість уваги до потреб саме жінок-ВПО, оскільки вони складають домінуючу частину як ВПО загалом, так і ВПО в Ірпінській громаді.

Наразі не існує загальноприйнятого визначення поняття інтеграції. На думку Поліщук, Олексюк & Бачинська (2023), інтеграція є входженням ВПО в соціальне, культурне, громадське та економічне життя громади. Ознаками інтеграції, на думку фахівців, є зменшення культурної та соціальної дистанцій між вимушено переміщеними особами та іншими групами (Niemets et al., 2020).

У науковому дискурсі активно досліджуються також критерії успішності та рівні інтеграції. Зокрема, дослідниця аналітичного центру Cedos Слободян (2019) розглянула два підходи до вимірювання інтеграції ВПО в Україні. Перший підхід полягає у тому, що встановлюються певні критерії інтеграції (наприклад, наявність житла, участь у суспільному житті тощо), і їх не/досягнення корелює з успіхом чи його відсутністю в інтеграції ВПО. Другий підхід передбачає порівняння рівня життя переміщених осіб та місцевого населення. Таким чином, співмірність становища життя ВПО та місцевого населення буде означати, що інтеграція була успішною.

Chuiko & Fedorenko (2020) у своїй роботі надають чітку класифікацію рівнів інтеграції, а саме: 1) низький рівень, який характеризується відсутністю житла та мотивації інтегруватись в громаду; самоідентифікацію себе як «мігранта», відсутністю ідентифікації себе з жителями громади; 2) середній рівень, який характеризується бажанням інтегруватись та залишитись в приймаючій громаді, забезпеченням житлом та наявністю неформального спілкування з місцевим населенням; 3) високий рівень, який означає, що людина втратила мотивацію до повернення додому, отримала високий рівень довіри та комунікації із громадою, має стабільну

професійну зайнятість. Саме ця модель рівнів інтеграції була застосована при дослідженні інтеграції жінок-ВПО в Ірпінській громаді.

Станом на березень 2025 року у рамках дослідження інтеграції внутрішньо переміщених жінок в місцеву громаду через програму «Безпечний простір для жінок і дівчат (м. Ірпінь)» було опитано 8 жінок-ВПО, що проживають в Ірпінській громаді. При дослідженні питань, пов'язаних з набутим досвідом, було виявлено, що стан інтеграції половини з опитаних (4 з 8) відповідає середньому рівню, який характеризується бажанням залишитись в приймаючій громаді, а також забезпеченням житлом та наявністю неформального спілкування з місцевим населенням. Двоє з восьми зазначили про низький рівень інтеграції, що був охарактеризований відсутністю житла та бажання інтегруватись в громаду. Одна з респонденток визначила високий рівень інтеграції за показниками наявності свого житла, нових соціальних контактів та відсутності планів щодо повернення додому. Одна з респонденток зазначила, що рівень її інтеграції можна визначити як той, що знаходиться між другим та третім рівнями.

Серед чинників, що сприяють кращій інтегрованості, опитані жінки виділили кілька факторів. Це, в першу чергу, наявність власного житла, що значною мірою допомагає почувати себе в безпеці. Також вони зазначили про важливість соціальних контактів у громаді, що сприяє зменшенню відчуття ізоляції та допомагає відчувати себе більш включеною у життя громади. Іншим важливим фактором було названо втрату віри у можливість повернутись. Виділені чинники можуть бути враховані при формуванні місцевих програм інтеграції та розвитку послуг для внутрішньо переміщених осіб в Ірпінській громаді.

Отже, досягнення високого рівня інтеграції залишається викликом для жінок-ВПО в Ірпінській громаді через низку проблем, з якими вони стикаються (відсутність житла, соціальних контактів). Подолати його допоможе комплексна підтримка з боку державного й громадського секторів та бажання самих жінок інтегруватись у нову громаду.

Список використаних джерел:

1. International Organization for Migration (IOM). (2023). Internal Displacement Report — General Population Survey Round 13. Retrieved from: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-13-11-may-14-june-2023>
2. Ірпінська міська рада. (2025). 23853 внутрішньо переміщені особи зареєстровані в УПСЗН Ірпінської міської ради станом на 1 січня 2025 року. Отримано з: <https://imr.gov.ua/23853-vnutrishno-peremishheni-osoby-zareyestrovani-v-upszn-irpinskoyi-miskoyi-rady-standom-na-1-sichnya-2025-roku/>
3. Слободян О. (2019). Як виміряти інтеграцію внутрішньо переміщених осіб. *Cedos*. Отримано з: <http://surl.li/xbjybu>

4. Chuiko O. & Fedorenko O. (2020). Levels of social integration of internally displaced persons in the host community. *Regional Formation and Development Studies, No.2*. DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rfds.v31i2.2093>
5. Niemets, L. M., Husieva, N. V., Pohrebskyi, T. H., Bartosh, O. V., & Lohvynova, M. O. (2020). Integration of internally displaced persons of Ukraine: realities, problems, perspectives. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Geology. Geography. Ecology"*, (51), 140-157. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2019-51-10>
6. Поліщук В. А., Олексюк Н.С. & Бачинська О.М. (2023). Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади: соціально-економічний аспект. *Управління змінами та інновації, №6*. Отримано з: <https://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/article/view/71/66>

Мазур Х.В., студентка БП-4
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
khrystyna.mazur@ukma.edu.ua

Кальницька К.О., кандидат психологічних наук,
доцентка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
k.kalnytska@ukma.edu.ua

РЕАДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Реадаптація внутрішньо переміщених осіб (ВПО) стала одним із найгостріших викликів для України в умовах повномасштабної війни. Втрата домівок, джерел доходу та соціальних зв'язків мільйонами громадян створила потребу в розробці стратегічних рішень для їх інтеграції та забезпечення гідного життя. Важливість вирішення цієї проблеми набуває особливої актуальності через масштабність явища, що впливає на всі сфери життя держави.

Статистика тільки підтверджує масштаб виклику: станом на червень 2024 року понад 4,6 мільйона осіб були офіційно зареєстровані як ВПО, а ще понад 3,5 мільйона залишалися переміщеними на момент жовтня 2024 року (Апарат Верховної Ради України, 2024; МОМ, 2024). Водночас значна частина людей вже повернулися до своїх домівок, що демонструє необхідність паралельно працювати над адаптацією у нових громадах і підтримкою повернення. Тиск на інфраструктуру і соціальні ресурси, спричинений цими процесами, вимагає довгострокових та інтегрованих рішень.

Основа для реадаптації була закладена ще у 2014 році з прийняттям Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (№ 1706-VII), який передбачає реєстрацію, доступ до освіти, медицини та працевлаштування переміщених осіб (Закон України, 2014). Однак навіть ефективне законодавство має свої обмеження через

недостатнє фінансування програм і заходів, обмежений доступ до житла та дискримінацію на ринку праці (Національний інститут стратегічних досліджень, 2017). Такі труднощі ставлять під сумнів успішність повноцінної інтеграції та потребують додаткових заходів.

Потреби уразливих груп, зокрема жінок, дітей, літніх людей і осіб з інвалідністю, вимагають особливої уваги. Ці групи найбільш схильні до негативного впливу зовнішніх факторів, включаючи психологічні травми та соціальну ізоляцію (Perez-Felkner, 2013; Музиченко, 2016). Адекватна підтримка повинна охоплювати не лише матеріальні ресурси, але й доступ до реабілітаційних послуг та психосоціальної допомоги, що сприяють відновленню нормального життя.

Розуміння потреб ВПО знайшло відображення у Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення, затвердженій у 2023 році. Документ зосереджується на реконструкції житла, компенсації збитків та підтримці соціальної згуртованості громад (Кабінет Міністрів України, 2023). Проте реалізація цієї стратегії супроводжується численними викликами, такими як обмежене фінансування і недостатня швидкість виконання запланованих заходів.

Для подолання цих проблем дослідники пропонують два ключові підходи до реадaptaції. Перший, ресурсний, фокусується на задоволенні базових потреб ВПО – йдеться про забезпечення житлом та доступ до медицини й освіти (Путінцев & Пашенко, 2018). Другий, соціокультурний, акцентує увагу на подоланні культурних бар'єрів і адаптації до нового соціального середовища. Використання цих підходів у комплексі забезпечує ефективну підтримку внутрішньо переміщених осіб і сприяє їх інтеграції.

Окрім традиційних підходів, сучасні методи, такі як інтегративна терапія (ІАТ), базована на моделі ADAPT, і психосоціальні інтернет-інтервенції, дозволяють ВПО ефективно справлятися зі стресом та іншими подібними викликами (Spanhel et al., 2019; Tay et al., 2019). Ці інноваційні рішення, враховуючи економічні та соціальні ресурси, стають ключовими у створенні умов для стабільної інтеграції.

Таким чином, реадaptaція внутрішньо переміщених осіб є багаторівневим і складним процесом, що залежить від узгоджених зусиль уряду, громадянського суспільства та місцевих ініціатив. Тільки інтеграція матеріального забезпечення, соціальної підтримки, психологічної стабільності та політичної волі дозволить досягти стійкої реадaptaції та гідного життя людей.

Список використаних джерел:

1. Апарат Верховної Ради України. (2024). *Аналітичний звіт щодо реалізації положень Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб"* (підготовлено Тимчасовою спеціальною комісією Верховної Ради України з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо

- переміщених та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України). Київ.
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII. (2014). *Відомості Верховної Ради України*, 52, ст. 220.
 3. Кабінет Міністрів України. (2023, 7 квітня). Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках (Розпорядження № 312-р). Київ.
 4. Кобильченко, В. В., & Омельченко, І. М. (2024). Ресоціалізація та десоціалізація як форми прояву соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни. У *Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних та соціально-політичних контекстах»* (с. 116-119). Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.
 5. Міжнародна організація з міграції (МОМ). (2024). *Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні: жовтень 2024 року*.
 6. Музиченко, І. В. (2016). ВИМУШЕНІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ: ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 9(52), 18-21.
 7. Національний інститут стратегічних досліджень. (2017). *Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році»*. НІСД. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-02/Poslanya_druk_fin.pdf
 8. Perez-Felkner, L. (2013). Socialization in Childhood and Adolescence. In J. DeLamater & A. Ward (Eds.), *Handbook of Social Psychology* (pp. 107-129). Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-6772-0_5
 9. Путінцев, А. В., & Пащенко, Ю. Є. (2018). АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ, ПОНЯТТЯ, ПІДХОДИ. *ЕКОНОМІКА. ФІНАНСИ. МЕНЕДЖМЕНТ: актуальні питання науки і практики*, (9).
 10. Spanhel, K., Schweizer, J. S., Wirsching, D., Lehr, D., Baumeister, H., Bengel, J., & Sander, L. (2019). Cultural adaptation of internet interventions for refugees: Results from a user experience study in Germany. *Internet Interventions*, 18, 100252. <https://doi.org/10.1016/j.invent.2019.100252>
 11. Tay, A. K., Miah, M. A. A., Khan, S., Badrudduza, M., Morgan, K., Balasundaram, S., & Silove, D. (2019). Theoretical background, first stage development and adaptation of a novel Integrative Adapt Therapy (IAT) for refugees. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 29, e47. <https://doi.org/10.1017/S2045796019000416>

Вербицька Г.О., студентка БП-4
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
hanna.verbytska@ukma.edu.ua

Стефанова О.А., кандидат наук з державного управління,
старша викладачка кафедри «Школа соціальної роботи імені В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
o.stefanova@ukma.edu.ua

ІНКЛЮЗИВНЕ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В МІСТІ КРИВИЙ РІГ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УЧАСТІ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

З ухваленням Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» № 3703-IX (2024) та Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (№ 366-р, 2021) інклюзивна громадська участь стала одним з пріоритетів нашої держави. Тож, незважаючи на виклики війни, має приділятися суттєва увага участі людей з інвалідністю у місцевих політиках для усунення будь-яких бар'єрів. Особливо важливим це є для громад Дніпропетровської області, а саме міста Кривий Ріг, яке регулярно зазнає ворожих ракетних атак. Таким чином, перед органами місцевого самоврядування постає нагальне завдання: забезпечити інструменти участі людей з інвалідністю у процесах прийняття рішень, що відіграють вирішальну роль у забезпеченні підтримки, захисту прав та інтеграції у суспільство для створення стійкої та інклюзивної громади.

Інклюзивне прийняття рішень офіційно задекларовано у Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю» (2006) - як обов'язок Держав-учасниць забезпечувати «можливість активної залученості до процесів ухвалення рішень стосовно стратегій і програм, зокрема тих, які безпосередньо стосуються [осіб з інвалідністю]». У посібнику Британської Ради «Нічого для нас без нас» (Азін та ін., 2015, с. 7,8) науковці інклюзивним прийняттям рішень називають «підхід, при якому враховують інтереси усіх громадян при формуванні інклюзивної політики та прийнятті рішень ... без жодних утисків та приниження».

Основними інструментами участі у прийнятті рішень в громадах, за Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» (№280/97-ВР, 1997), є місцевий референдум, загальні збори, місцеві ініціативи, громадські слухання, публічні консультації, консультативно-дорадчі органи, громадські оцінювання діяльності місцевого самоврядування та участь у плануванні бюджету. Залучення людей з інвалідністю підсилює життєстійкість громади: відбувається децентралізація ухвалення рішень, покращення якості послуг та зменшення бар'єрів громадської участі. Інклюзивне прийняття рішень, як важливий аспект соціальної роботи, протидіє ейблізму – систематичній дискримінації за ознакою інвалідності через призму медичного втручання для «покращення» чи «усунення» (Baines, Clark, & Bennett, 2022).

Такі науковці, як Bigby & інш. (2023) та Bell & Reed (2021) в межах правозахисної моделі інвалідності визначають наступні ефективні механізми реалізації інклюзивного підходу: підтримане прийняття рішень, «Драбина громадської участі» (Arnstein's ladder), оцінка громадян, колесо залученості (wheel of participation), включена політика (participatory politics), дорадча демократія (deliberative democracy) тощо.

З метою визначення бар'єрів участі людей з інвалідністю у прийнятті рішень у місті Кривий Ріг в рамках Дослідницької стипендії програми «Невидимий університет для України» Центральноєвропейського університету (Угорщина) було проведено напівструктуровані інтерв'ю з представниками громадських організацій та людьми з інвалідністю, у тому числі ветеранами. Отримані дані показали, що бар'єри, пов'язані з архітектурною недоступністю та доступом до інформації, а також непрозорість рішень органів місцевого самоврядування, ставлення до людей з інвалідністю є значною перешкодою для участі даної категорії у прийнятті рішень. Люди з інвалідністю та представники громадянського суспільства зазначають про недовіру до влади як до політичного інституту, корумпованість структур та наголошують на необхідності застосування медіа-тиску а контексті адвокації змін. Незважаючи на законодавче підґрунтя, у місті Кривий Ріг залишаються актуальними проблеми недоступності, непрозорості та недовіри до органів місцевого самоврядування.

У свою чергу, люди з інвалідністю також представляють гетерогенну групу з різним баченням участі у прийнятті рішень, до якої входять корінні мешканці, особи зі статусом ВПО, з бойовим досвідом, з набутою інвалідністю та з народження, проактивні громадяни та пасивні члени спільноти, які висувають вимоги державі без готовності взаємодіяти («лише держава мені винна»). Для інформування про інструменти участі та колективне наснаження за підтримки громадської організації «Рух без меж» було проведено тренінг «Як планувати інклюзивні зміни?», під час якого відбувся брейнштурмінг практик інклюзивного прийняття рішень за участі людей з інвалідністю та фахівців громадських організацій.

Отже, одним з основних завдань для України є створення безбар'єрного простору і сприяння реалізації політики за принципом «Нічого про нас без нас». Зазначені інструменти мають забезпечити рівні права людей з інвалідністю та повноцінну участь у процесі прийняття рішень на засадах доступності та інклюзії.

Список використаних джерел:

1. Конвенція ООН «Про права осіб з інвалідністю» № 995_g71 від 13.12.2006 станом на 19.06.2023. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 16.03.2025)
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» № 3703-IX від 15.01.2025. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4219-IX#Text> (дата звернення: 16.03.2025)
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21.05.1997. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.03.2025)
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» № 366-р від 14.04.2021 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#n10> (дата звернення: 16.03.2025)

5. Азін В.О., Байда Л. Ю., Госс Н., Ждан П.М., Сухініна І. М., А. Флетчер, К. Ленвіт. (2015). Нічого для нас без нас: Посібник з інклюзивного прийняття рішень для державних органів. Британська рада. Режим доступу: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/toolkit_pm_ukr.pdf (дата звернення: 16.03.2024)
6. Baines, D., Clark, N., & Bennett, B. (2022). *Doing Anti-Oppressive Social Work, 4th ed.: Rethinking Theory and Practice*. Fernwood Publishing.
7. Bigby, C., Carney, T., Then, S-N., Wiesel, I., Sinclair, C., Douglas, J., & Duffy, J., (2023). Diversity, dignity, equity and best practice: a framework for supported decision-making. Royal Commission into Violence, Abuse, Neglect and Exploitation of People with Disability. Режим доступу: <https://disability.royalcommission.gov.au/policy-and-research/research-program> (дата звернення: 16.03.2025)
8. Bell, K., & Reed, M. (2021). The tree of participation: A new model for inclusive decision-making. *Community Development Journal*. Режим доступу: <https://doi.org/10.1093/cdj/bsab018> (дата звернення: 16.03.2025)

Кузніцова А.В., студентка БП-4
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
anzhelika.kuznitsova@ukma.edu.ua

Дума Л.П., магістр соціальної роботи,
старша викладачка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
lduma@ukma.kiev.ua

ПРОФІЛАКТИКА КІБЕРСЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ДІВЧАТ

Наразі фахівці відмічають зростання ризиків для неповнолітніх дівчат, пов'язаних із потраплянням у ситуації кіберсексуального насильства. Дослідження «Plan International» показало - близько 14 000 жінок віком від 15 до 25 років з 22 країн світу підтвердили, що їх переслідували в Інтернеті, без згоди надсилали їм відверті повідомлення та зображення (Jurfem, 2023). Тож проблема є актуальною і привертає увагу зацікавлених сторін у контексті посилення захисту цієї вразливої групи у цифровому середовищі.

Кіберсексуальне насильство описують як складне явище, що виступає однією з форм насильства за ознакою статі. Воно характеризується контролем, приниженням та загрозою безпеці жінок, зокрема неповнолітніх дівчат, як у віртуальному просторі, так і поза ним (Pashang, Khanlou, & Clarke, 2019).

Задля обізнаності неповнолітніх дівчат потрібно впроваджувати сучасні кіберосвітні програми. На думку фахівців, вони відіграють ключову роль у захисті дівчат-підлітків від загроз кіберпростору. Ці заходи спрямовані на ознайомлення з потенційними ризиками, пов'язаними з онлайн-середовищем, та надання необхідних знань і навичок для безпечної

поведінки в Інтернеті. Окрім цього кіберосвітні програми акцентують увагу на важливих суспільних цінностях і нормах, які закладені у принципах кіберетики, що дозволяє формувати у підлітків відповідальне ставлення до цифрового середовища (Afzali Gorouh, Azari, & Farajjha, 2021). Тож основна мета такої роботи полягає в опануванні підлітками ключових принципів безпеки в Інтернеті, а також етичної та коректної взаємодії з іншими користувачами онлайн-спільноти (Лапа et al., 2020).

Серед активностей, націлених на попередження кіберсексуального насильства, виділяють первинні та вторинні методи втручання. Первинна профілактика частіше передбачає проведення тематичних відео-лекцій, форумів, методичних семінарів, круглих столів, дискусій, тренінгів тощо. Вона реалізується зазвичай на індивідуальному, міжособистісному та соціальному рівнях. Вторинна профілактика в контексті запобігання кіберсексуальному насильству передбачає допомогу окремим уразливим категоріям користувачів мережі Інтернет – так званим «групам ризику». Вторинна профілактика націлена передусім на забезпечення захисту дітей, зокрема неповнолітніх дівчат, від усіх видів такого насильства (Ярова, 2022).

В Україні функціонують організації, які займаються освітньою діяльністю у сфері цифрової безпеки - проводять для цільових груп різноманітні заходи: лекції, тренінги та інформаційні кампанії в соціальних мережах. Їхня діяльність спрямована на підвищення обізнаності населення (неповнолітніх осіб, їхніх батьків чи опікунів / піклувальників, а також фахівців, дотичних до протидії кіберсексуальному насильству) щодо проблеми кібербезпеки, а також сприяє доступу до якісної інформації про сучасні способи захисту в інтернет-просторі.

Однією із зацікавлених сторін є Teenergizer (рух, який об'єднав підлітків регіону Східної Європи та Центральної Азії) - наряду з різними видами активностей систематично оновлює інформаційні матеріали на вебсайті, а також підтримує роботу чат-бота, створеного задля допомоги постраждалим. До нього для отримання інформації за конкретним запитом можуть звертатися як особи, які отримали травматичний досвід в онлайн-середовищі й потребують психологічної підтримки, так і всі користувачі мережі, які хочуть дізнатися більше про захист від кіберсексуального насильства.

Активну діяльність за цим напрямом роботи розгорнула організація «Stop_sexтинг», яка продукує освітні матеріали для різних вікових груп – як для підлітків, так і для дорослих людей. Одними з цінних напрацювань організації є розроблені рекомендації щодо безпечної поведінки в Інтернеті та алгоритм дій у випадках, якщо особа зазнала кіберсексуального насильства. Крім того, вона забезпечує функціонування чат-бота, покликаного надавати за потреби психологічну підтримку та інструктаж щодо подальших дій у подібних ситуаціях.

Важливу роль у профілактиці кіберсексуального насильства відіграє проєкт МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я». Організація розробила методичний комплекс Cybersafe Toolkit з рекомендаціями для проведення тренінгів для дітей із запобігання онлайн-насильству щодо дівчат-підлітків. До нього входять інформаційні матеріали для фасилітаторів, навчальні анімаційні відео й інтерактивні вправи. Також в рамках проєкту було адаптовано ігровий онлайн-інструмент CYBERSAFE, який допомагає підліткам уважно оцінювати потенційні загрози в інтернеті й формувати навички безпечної відповідальної поведінки.

Отже, профілактика кіберсексуального насильства щодо неповнолітніх дівчат передбачає низку заходів, зокрема інформаційних кампаній в соціальних мережах, тренінгів та лекцій, спрямованих на підвищення обізнаності про цю проблему не лише серед дітей, а й серед дорослих людей, зокрема фахівців. Реалізація таких ініціатив сприяє захисту неповнолітніх від кіберзагроз через зменшення ризиків, пов'язаних із комунікацією онлайн, та формування відповідальної поведінки в Інтернеті.

Список використаних джерел:

1. Afzali Gorouh, M., Azari, H., & Farajih, M. (2021). Analyzing the Role of Media in Preventing Sexual Abuse of Girls in Cyberspace. *The International Journal of Humanities*, 28(2), 26-43.
2. Ali, S., Haikal, H., and Youssef, E. (2021). Child sexual abuse and the Internet—a systematic review. *Human Arenas*, 6, 404-421. <https://doi.org/10.1007/s42087-021-00228-9>.
3. Jurfem. (2023). JustTalk: Проблеми та виклики в правовій сфері. <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/JustTalk-2023.07.18.pdf>
4. Pashang, S., Khanlou, N., & Clarke, J. (2019). The mental health impact of cyber sexual violence on youth identity. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 17(5), 1119-1131.
5. Лапа, О., Блискун, О., Робін, М., & Кулік, Є. (2020). Соціальна профілактика кібербулінгу. Секція 1. Загальна психологія та психологія особистості, 101.
6. Ярова, А. О. (2022). Соціально-педагогічна допомога підліткам з інтернетзалежністю.

Кирикова Я.С., студентка МП-2
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
ya.kyrykova@ukma.edu.ua

Наукова керівниця: **Романова Н.Ф.**, кандидат педагогічних наук,
доцентка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
natalia.romanova@ukma.edu.ua

КІБЕРГРУМІНГ ЯК ЗАГРОЗА ДЛЯ ПІДЛІТКІВ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Поява нових мобільних додатків, соціальних мереж, онлайн-ігор та онлайн-платформ значно розширили можливості молоді щодо спілкування, навчання та проведення дозвілля (Rahamathulla, 2021; Schittenhelm et al., 2024; Weingraber et al., 2020; Jeglic et al., 2023). Однак ці можливості не тільки носять позитивний характер, але й нерідко сприяють поширенню сексуального насильства та жорсткого поводження в Інтернеті. Це відбувається через досить зручний формат для такого роду діяльності: анонімність, доступність, низьку вартість інтернет послуг тощо (Bozzola et al., 2022; Livingstone & Smith, 2014; Cooper, 1998). Ситуація доволі критична, про що свідчить й дослідження, проведене міжнародною організацією Internet Watch Foundation (2024). Отримані дані показали, що серед 392 660 повідомлень про ймовірне зображення сексуального насильства над дітьми більше половини (275 655 веб-сторінок) дійсно містять такі матеріали.

Слід зазначити, що процес комунікації та цілеспрямованого контакту з дітьми та молоддю в інтернеті з метою сексуального насильства (у реальному житті чи онлайн) називають кібергрумінгом (Mathiesen, 2014, с. 18). Сучасні дослідження кібергрумінгу свідчать про складність визначення цього поняття, бо воно включає не тільки сексуальні натяки, але й дії, які часто завуальовані іншим змістом (Weingraber et al., 2020). Наприклад, вони можуть включати запити про особисту інформацію щодо віку, місця проживання, сім'ї та друзів, а оскільки кожна людина сприймає ситуацію крізь призму власного досвіду, розмежування звичайного спілкування і грумінгу стає надзвичайно складним. Попри певні варіації тлумачення кібергрумінгу, можна виділити спільні ключові аспекти цього явища, а саме: об'єктами стають неповнолітні; зловмисники використовують інформаційно-комунікаційні технології для встановлення контакту; процес має сексуальну спрямованість; відбувається формування певних взаємин між злочинцем та молодою людиною (Kloess et al., 2014; Wachs, 2014; Webster et al., 2012; Whittle et al., 2013, as cited in Schittenhelm et al., 2024).

З метою вивчення рівня обізнаності та сприйняття ризиків молоді щодо кібергрумінгу в рамках магістерського дослідження було проведено опитування 50 респондентів(-ок) з числа підлітків та молодих людей, які активно користуються соціальними мережами, месенджерами та онлайн-іграми. Для початку було досліджено найпопулярніші платформи, якими користується молодь. Ними виявилися: Telegram (48), TikTok (40), Instagram (37) та Pinterest (24). Більшість респондентів повідомили, що вони проводять у соціальних мережах від 3 до 6 годин щодня, ще 10 респондентів зазначили, що проводять більше, ніж 6 годин. Для основної частини опитаних соціальні мережі є своєрідним «архівом спогадів», способом самовираження та місцем для популяризації своїх ідей.

Опитування також показало, що 27 респондентів(-ок) знають, що таке кібергрумінг, тоді як 16 осіб нічого про це не чули, ще 6 осіб не змогли дати однозначної відповіді. При

цьому доволі значний відсоток респондентів (36) правильно пояснили кібергрумінг як «маніпуляцію та сексуальну експлуатацію неповнолітніх через Інтернет». Серед ризиків, з якими стикалися учасники опитування, найчастіше згадувалося отримання повідомлень від незнайомих (31), запити на особисту інформацію (15), маніпуляції та шантаж (10), пропозиції зустрічей (14) та отримання неприйняттого контенту (1 особа). Щодо розуміння ризиків, пов'язаних з онлайн-іграми третина респондентів (15) вважає їх скоріше безпечним середовищем, ніж небезпечним, 9 респондентів вважають їх повністю безпечними, ще 10 – небезпечними, усі інші не змогли дати чіткої відповіді. Особливу стурбованість викликають популярні серед дітей ігри Roblox, Brookhaven та Adopt Me, які респонденти назвали потенційно небезпечними через можливість комунікації з незнайомцями та булінг.

Отже, результати проведеного дослідження свідчать про доволі високий рівень ризиків кібергрумінгу для підлітків та молоді в умовах сучасного цифрового середовища. Подальші дослідження цієї проблематики будуть спрямовані на пошук оптимальних інструментів з профілактики кібергрумінгу з метою уникнення потенційних небезпек та протидії поширенню сексуального насильства й жорсткого поводження в Інтернеті.

Список використаних джерел:

1. Bozzola, E., Spina, G., Agostiniani, R., Barni, S., Russo, R., Scarpatto, E., Di Mauro, A., Stefano, A., Caruso, C., Corsello, G., & Staiano, A. (2022). The use of social media in children and adolescents: Scoping review on the potential risks. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, Article 9960. <https://doi.org/10.3390/ijerph19169960>
2. Internet Watch Foundation. (2024, January 10). Under 10s groomed online like never before as hotline discovers record amount of child sexual abuse material. Retrieved April 21, 2025, from <https://www.iwf.org.uk/news-media/news/under-10s-groomed-online-like-never-before-as-hotline-discovers-record-amount-of-child-sexual-abuse/>
3. Cooper, A. (1998). Sexuality and the internet: Surfing into the new millennium. *CyberPsychology & Behavior*, 1(2), 187–193. <https://doi.org/10.1089/cpb.1998.1.187>
4. Feierabend, S., Rathgeb, T., Kheredmand, H., & Glöckler, S. (2023). KIM-Studie 2022. Kindheit, Internet, Medien. Basisuntersuchung zum Medienumgang 6- bis 13-Jähriger in Deutschland. https://www.mpfs.de/fileadmin/files/Studien/KIM/2022/KIM-Studie2022_web_final.pdf
5. Jeglic, E. L., & Winters, G. M. (2023). The role of technology in the perpetration of childhood sexual abuse: The importance of considering both in-person and online interactions. *Children*, 10(8). <https://doi.org/10.3390/children10081306>
6. Livingstone, S., & Smith, P. (2014). Annual research review: Harms experienced by child users of online and mobile technologies: The nature, prevalence, and management of sexual and aggressive risks in the digital age. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(6), 635–654. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12197>

7. Mathiesen, A. (2014). Cybermobbing und Cybergrooming. Neue Kriminalitätsphänomene im Zeitalter moderner Medien (Jahrbuch des Kriminalwissenschaftlichen Instituts der Leibniz Universität Hannover). Hannover: Leibniz Universität Hannover.
8. Rahamathulla, M. (2021). Cyber safety of children in the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) region: A critical review of legal frameworks and policy implications. *International Journal on Child Maltreatment: Research, Policy and Practice*, 4, 375-400.
9. Schittenhelm, C., Kops, M., Moosburner, M., et al. (2024). Cybergrooming victimization among young people: A systematic review of prevalence rates, risk factors, and outcomes. *Adolescent Research Review*. <https://doi.org/10.1007/s40894-024-00248-w>
10. Shi, H., Chu, K., Liu, Y., Wachs, S., Cao, M., Peng, J., & Zhou, Z. (2024). Changing trends of internet use across late childhood: A three-wave longitudinal study. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 92, Article 101646. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2024.101646>
11. Weingraber, S., Plath, C., Naegele, L., & Stein, M. (2020). Online victimization – An explorative study of sexual violence and cyber grooming in the context of social media use by young adults in Germany. *Social Work & Society*, 18(3).

Стратієнко М.Є., студентка БП-4
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
mariia.stratienko@ukma.edu.ua
Наукова керівниця: **Романова Н.Ф.**, кандидат педагогічних наук,
доцентка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
natalia.romanova@ukma.edu.ua

СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна глибоко впливає на соціальне середовище та поведінку учнівської молоді, змінюючи їхній емоційний стан, освітні можливості та соціальні зв'язки. Молодь переживає значні стреси: поширеність депресії та тривожних розладів серед тих, хто зазнав впливу конфлікту, постійно зростає (Haraki & Drwish, 2023). Багато учнів стикаються з травматичними подіями, що залишають глибокі психологічні сліди. Вони часто відчують «тривогу щодо майбутнього» - це проявляється у замкнутості, невпевненості та негативному ставленні до себе, що ускладнює їхню адаптацію та навчання. Соціальне середовище стає нестабільним через вимушене переселення, що спричиняє труднощі інтеграції молоді у нових громадах та загострює соціальну напругу (*How does war damage the environment*, CEOBS; Alotaibi, 2021). Деякі учні, опинившись під впливом ідеологічних наративів війни, можуть змінювати свої погляди, що впливає на їхнє ставлення до мирного співіснування у майбутньому (Muthanna, Almahfali, & Haider, 2022). Така ситуація провокує делінквентну

поведінку, що потребує більш детального вивчення в аспекті причин виникнення та поширення у молодіжному середовищі.

В наукових джерелах делінквентною вважають поведінку неповнолітніх, пов'язану з порушенням правових або соціальних норм, що нерідко призводять до контакту з системою ювенальної юстиції. Вона проявляється як стійка схильність до антисоціальних вчинків, що суперечать суспільним правилам. Сам термін походить від латинського «delinquere», що означає занедбувати обов'язки (Gupta, Mohapatra & Mahanta, 2022). Основними формами такої поведінки є агресія, спрямована на заподіяння шкоди іншим, майнові злочини, зокрема крадіжки, вандалізм та правопорушення, пов'язані з наркотиками, включаючи вживання і розповсюдження заборонених речовин (Balan, 2024; Darvishi et al., 2022). Також серед проявів – статусні правопорушення, що вважаються незаконними через вік особи, як-от прогули шкільних занять чи втечі з дому, а також насильницькі злочини, що включають напади й пограбування (*Delinquent Behavior, Definition. Doc's Things and Stuff; The Editors of Encyclopaedia Britannica. Delinquency, Criminology, Causes & Prevention, Britannica. Encyclopedia Britannica*).

Причини делінквентної поведінки зазвичай комплексні та пов'язані як з психологічними, так і соціальними чинниками. Вона може бути реакцією на фрустрацію або відчуженість, а також наслідком негативних сімейних умов, агресивного виховання чи відсутності батьківської уваги. Важливу роль відіграє вплив однолітків, особливо залучених до протиправної діяльності, а також соціально-економічне становище: діти з неблагополучного середовища частіше стикаються з умовами, що сприяють правопорушенням (Balan, 2024; *Juvenile Delinquency*, Eduindex News). Відсутність контролю, насильство та конфлікти в родині також сприяють розвитку асоціальних моделей поведінки (Sana, 2018; Cénat et al, 2017). Економічні труднощі послаблюють виховний потенціал батьків, що підвищує ризик вдавання до такої поведінки серед дітей (Shek & Lin, 2016). Низька прив'язаність до школи чи університету, погана успішність і часті дисциплінарні порушення також корелюють із делінквентною поведінкою (Gupta et al, 2022; Paetsch & Bertrand, 1997). Травматичний досвід війни – насильство, переселення, втрата близьких – так само підвищує рівень агресії (Khan & Tang, 2023; Abhishek & Balamurugan, 2024). Соціальна дезорганізація, економічна нестабільність та руйнування інституцій погіршують ситуацію, сприяючи поширенню такої поведінки (Gupta et al, 2022; Cénat et al, 2017).

Отже, війна створює соціальну нестабільність, що підсилює делінквентну поведінку серед учнівської молоді через психологічні травми, вимушене переселення, економічні труднощі та руйнування освітніх інституцій. Підлітки, які переживають стрес та втрату

соціальних зв'язків, частіше схильні до агресії, правопорушень і делінквентної поведінки. І, власне, відсутність належного соціального контролю та підтримки з боку сім'ї й школи загострює дану проблему.

Список використаних джерел:

1. Abdullah Haraki, O., & Hasan Drwish, D. (2023). The Impact of the Syrian Conflict on the Educational and Behavioral Development of Students: Insights from Intermediate School Teachers in Homs City. *Páginas de Educación*, 16(2), 85-110.
2. Alotaibi, N. M. (2021). Future anxiety among young people affected by war and armed conflict: Indicators for social work practice. *Frontiers in Sociology*, 6, 729811.
3. How does war damage the environment? - CEOBS. CEOBS. [Електронне джерело]; URL: <https://ceobs.org/how-does-war-damage-the-environment/>.
4. Muthanna, A., Almahfali, M., & Haider, A. (2022). The interaction of war impacts on education: Experiences of school teachers and leaders. *Education Sciences*, 12(10), 719.
5. Gupta, M. K., Mohapatra, S., & Mahanta, P. K. (2022). Juvenile's delinquent behavior, risk factors, and quantitative assessment approach: A systematic review. *Indian journal of community medicine*, 47(4), 483-490.
6. Balan, L. (2024). Juvenile Delinquent Behavior. *Eur. JL & Pub. Admin.*, 11, 99.
7. Darvishi, M., Atef Vahid, M. K., Elhami Athar, M., Trejos-Castillo, E., & Habibi Asgarabad, M. (2022). The explanation of adolescent delinquent behaviors based on Jessor's problem behavior theory (PBT) in Iran: the role of individual vulnerability, opportunity risk availability, and perceived support. *Frontiers in Psychiatry*, 13, 744794.
8. Delinquent Behavior | Definition. Doc's Things and Stuff. [Електронне джерело]; URL: <https://docmckee.com/cj/docs-criminal-justice-glossary/delinquent-behavior-definition/>.
9. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Delinquency | Criminology, Causes & Prevention | Britannica. Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/delinquency>.
10. Juvenile Delinquency (Meaning , Definitions Causes and Prevention Measures). Eduindex News. URL: <https://eduindex.org/2021/07/09/juvenile-delinquency-meaning-definitions-causes-and-prevention-measures/>.
11. Shek, D. T., & Lin, L. (2016). What predicts adolescent delinquent behavior in Hong Kong? A longitudinal study of personal and family factors. *Social Indicators Research*, 129, 1291-1318.
12. Cana, P. S. (2018). Family-Based Risk and Protective Factors and their Effects on Juvenile Delinquency: What Do We Know.
13. Cénat, J. M., Hébert, M., Blais, M., Lavoie, F., & Guerrier, M. (2015). Delinquent behaviors among students exposed to family violence in Quebec schools. *Adolescencia & saude*, 12(3), 43.
14. Khan, M. B. U., & Tang, Y. (2023). Influence of Childhood Adversity on Students' Delinquent Activities: interplay with Neighborhood Context and Delinquent Peer Association. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2023(1), 6677530.
15. Abhishek, R., & Balamurugan, J. (2024). Impact of social factors responsible for Juvenile delinquency—A literature review. *Journal of education and health promotion*, 13(1), 102.
16. Paetsch, J. J., & Bertrand, L. D. (1997). The relationship between peer, social, and school factors, and delinquency among youth. *Journal of school health*, 67(1), 27-32.

Бондаровська К.Е., студентка БП-4
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
karolina.bondarovska@ukma.edu.ua

Наукова керівниця: **Ростовська Т.В.**, магістр соціальної роботи,
старша викладачка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
t.rostovska@ukma.edu.ua

БАР'ЄРИ В ДОСТУПІ ЖІНОК З НАРКОТИЧНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ ДО ПРОГРАМ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Жінки з наркотичною залежністю зіштовхуються з численними бар'єрами при спробі отримати допомогу. Ці бар'єри є не лише психологічними, але й соціальними та системними, що створює складні умови для їхньої реабілітації. За даними Всесвітнього звіту про наркотики, опублікованим Управлінням ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), жінки становлять приблизно третину осіб, які вживають наркотики, але лише одна з 18 жінок отримує лікування, тоді як серед чоловіків цей показник становить один із семи. Ця диспропорція свідчить про існування значних перешкод у доступі до послуг (World Drug Report 2024 - Special Points of Interest).

Дискримінаційне законодавство називають одним із ключових бар'єрів, що обмежують доступ жінок із наркотичною залежністю до реабілітаційних програм. У багатьох країнах, включаючи Україну, правові норми передбачають можливість позбавлення батьківських прав через факт вживання наркотичних речовин, незалежно від того, чи перебуває жінка в процесі лікування. Відповідно до статті 164 Сімейного кодексу України, батьки можуть бути позбавлені батьківських прав, якщо вони «є хронічними наркоманами» (Сімейний кодекс України, стаття 164). Це змушує багатьох матерів уникати офіційного звернення по допомогу через страх втратити дитину. Крім того, замісна підтримувальна терапія, яка є ефективним способом зниження шкоди, часто супроводжується жорсткими бюрократичними процедурами або обмеженнями для жінок, що може заважати їхньому працевлаштуванню та отриманню соціальних послуг (Vojko et al., 2015).

Стигматизація в медичній сфері є ще однією серйозною проблемою, що обмежує доступ жінок до лікування. Жінки з наркотичною залежністю, особливо вагітні або матері, часто зіштовхуються з осудом і неетичним ставленням з боку медичних працівників. Деякі лікарі відмовляють таким жінкам у наданні необхідних послуг або нав'язують їм аборт чи стерилізацію. Брак гендерночутливих протоколів у сфері наркологічної допомоги призводить до того, що медичні послуги залишаються орієнтованими переважно на чоловічий досвід

наркотичної залежності, не враховуючи специфічні потреби жінок, зокрема їхній психоемоційний стан та супутні розлади. В Україні, за результатами моніторингу реабілітаційних центрів, у 2019 році було встановлено, що проблемою для реабілітаційних закладів є відсутність кваліфікованих спеціалістів у сфері психічного здоров'я (Осипян А., 2019).

Суспільна стигма також відіграє значну роль у формуванні бар'єрів для жінок, які потребують реабілітації. Наркотична залежність серед жінок сприймається набагато суворіше, ніж серед чоловіків, оскільки суперечить традиційним уявленням про жіночність і материнство. Жінки, які мають дітей, стикаються з подвійною стигматизацією — їх сприймають як «поганих матерів», а їхня залежність часто асоціюється із безвідповідальністю або небезпекою для дитини. Це змушує їх приховувати свою проблему та уникати звернення до реабілітаційних центрів (Adams et al., 2021).

Згідно з даними Благодійного фонду «Надія та Довіра», фінансова недоступність залишається ключовим бар'єром у залученні жінок до програм ЗПТ та медичних послуг. Висока вартість реабілітаційних програм та невелика кількість безкоштовних державних ініціатив ускладнюють доступ до лікування. Окрім цього, фінансова залежність від партнерів або членів сім'ї може перешкоджати жінці ухвалювати самостійні рішення щодо лікування. У разі, якщо партнер також має залежність, він може чинити опір тому, щоб жінка звернулася по допомогу, побоюючись змін у стосунках або втрати контролю (Благодійний фонд «Надія та Довіра», 2019).

Психологічні фактори також відіграють важливу роль у тому, чому жінки з наркотичною залежністю уникають лікування. Багато з них мають значний досвід травматичних подій, таких як домашнє насильство, сексуальне насильство або економічна залежність, що ускладнює процес реабілітації (Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2023). Водночас більшість реабілітаційних центрів не враховують цей аспект і пропонують лише загальні програми, не адаптовані до роботи з травматичним досвідом жінок. Це може бути однією з причин високих показників рецидиву серед таких жінок.

Комплексний підхід до вирішення проблеми доступу жінок до реабілітації має включати реформу законодавства, спрямовану на скасування каральних норм щодо жінок з наркотичною залежністю, зокрема матерів. Важливим є також впровадження гендерночутливих програм лікування, які враховують психоемоційні особливості, історію травматичного досвіду та потребу у підтримці материнства. Необхідно забезпечити доступ до безкоштовної або фінансово доступної медичної та соціальної допомоги. Такий підхід дозволить не лише підвищити ефективність реабілітаційних програм, а й сприятиме соціальній інтеграції жінок та зниженню рівня стигматизації.

Список використаних джерел:

1. Adams, Z. M., Ginapp, C. M., Price, C. R., Qin, Y., Madden, L. M., Yonkers, K., & Meyer, J. P. (2021). "A good mother": Impact of motherhood identity on women's substance use and engagement in treatment. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 129, 108374. <https://doi.org/10.1016/j.jsat.2021.108374>
2. Bojko, M. J., Mazhnaya, A., Makarenko, I., Marcus, R., Dvoriak, S., Islam, Z., & Altice, F. L. (2015). "Bureaucracy & beliefs": Assessing the barriers to accessing opioid substitution therapy by people who inject drugs in Ukraine. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 22(3), 255–262. <https://doi.org/10.3109/09687637.2015.1016397>
3. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2023). *Key substance use and mental health indicators in the United States: Results from the 2022 National Survey on Drug Use and Health*. <https://www.samhsa.gov/data/report/2022-nsduh-annual-national-report>
4. United Nations Office on Drugs and Crime. (2021). *World drug report 2021: Booklet 1 – Executive summary: Policy implications*. <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/wdr2021.html>
5. Благодійний фонд "Надія та Довіра". (2019). *Бар'єри доступу жінок, які живуть з наркозалежністю, до програми ЗПТ та медичних послуг у сфері СЗПП*. <https://hopeandtrust.org.ua/bareri-dostupu-zhinok-yaki-zhivut-z-narkozalezhnistiu/>
6. Міністерство юстиції України. (2002). *Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III (зі змінами)*. Стаття 164. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
7. Осипян, А. (2019). *Моніторинг реабілітаційних центрів і опитування людей, що проходять реабілітацію від наркозалежності* [Електронний ресурс]. Альянс громадського здоров'я. http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/rehabilitation_for_print.pdf

Шагова М. О., студентка БП-4
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
maryna.shahova@ukma.edu.ua

Кальницька К. О., кандидат психологічних наук,
доцентка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
k.kalnytska@ukma.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ФАХІВЦІВ ДОПОМАГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Із початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну роль допомагаючих професій в країні помітно зростає, що зумовлено збільшенням попиту населення на соціальні, психологічні та медичні послуги.

Основною характеристикою допомагаючих професій є спрямованість на роботу з людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої підтримки (Астремська, 2024). Ці професії охоплюють медичну сферу (лікарі, медсестри),

освітню (вчителі, викладачі, вихователі, помічники вихователів, соціальні педагоги), психологічну, психіатричну, а також соціальну роботу (психологи, психотерапевти, психіатри, консультанти, коучі, соціальні працівники, соціальні робітники). Усіх їх відносять до представників системи професій «людина – людина».

Попри численні дослідження, присвячені питанням професійної реалізації (Burns та ін., 2021), особливості роботи цих фахівців у воєнний час залишаються недостатньо вивченими. Це призводить до виникнення прогалин у науково-теоретичних та практичних знаннях з психології праці даних професій та унеможлиблює створення ефективних стратегій їх розвитку та вдосконалення. Фахівці допомагаючих професій стикаються з серйозними труднощами у професійній діяльності. Так, робота в умовах постійного стресу часто стає причиною емоційного вигорання (Костюк, 2011), нестандартний графік роботи призводить до порушення циркадних ритмів (Muchinsky, 1997) і фізичного виснаження. Екстремальні умови праці, особливо на прифронтових та окупованих територіях, не лише ускладнюють надання послуг населенню, а й ставлять під загрозу життя самих фахівців (Ломоносова, 2024).

Війна загострила вже існуючі проблеми і створила нові: кількість ВПО, які потребують соціальних послуг, у 2023 році становила понад 5 млн осіб, а кількість осіб з інвалідністю зросла на 300 тисяч (Дуля, 2024). Станом на квітень 2022 року, в середньому 9,6% госпіталізацій були пов'язані з травмами, отриманими внаслідок війни, а в деяких регіонах цей показник сягав 30 %. Водночас медичні заклади повідомляли про скорочення персоналу (Goto, 2022), постійні обстріли та напади на медичну інфраструктуру (Gostin, 2022; Mahase, 2024). Брак персоналу є характерним і для соціальної роботи, що потребує окремої уваги і розв'язання, принаймні - на рівні громад.

В умовах воєнного стану загострилась і проблема домашнього насильства: кількість зареєстрованих у 2022-му році звернень зросла з 144 394 випадків до 244 381, а у 2023 році – до 291 428 (Ломоносова, 2024). Усе це спричинило появу нових та поглиблення вже існуючих напрямів фахової діяльності, як відповідь на зміну потреб населення. Суттєво зріс попит на реабілітаційні та посттравматичні послуги: фізичну та психологічну реабілітацію. Важливим напрямом професійної діяльності стала психосоціальна допомога сім'ям військових, ветеранів та родинам загиблих, організація груп самопомоги. Нині відбувається активна розбудова мережі ветеранського простору для повоєнного відновлення та розбудови України. Розвинувся напрям роботи з ВПО: проекти для підтримки таких осіб та сімей, центри тимчасового розміщення, освітні програми. Соціальні працівники стали активними посередниками між населенням і міжнародними фондами та організаціями.

Частина фахівців соціальної сфери залишилась працювати на прифронтових, прикордонних та окупованих територіях. Така робота передбачає надзвичайно високий рівень

ризиком життя та здоров'ю і характеризується інтенсивною частотою запитів від клієнтів, більшість з яких залишились самотніми та потребують постійної допомоги.

Варто зазначити, що більшістю працівників соціальної сфери завжди були жінки (Olesen та ін., 1971). Така гендерна асиметрія зумовлює низку викликів, зокрема сексуальні домагання, необхідність виконувати важку фізичну працю, а також труднощі у поєднанні сімейних і робочих обов'язків (Walkowitz, 1990).

На початку 2022-го року більшість медичних та соціальних закладів не мали готових механізмів реагування на випадок війни (Столярник & Семигіна, 2024), але це не зупинило процеси. Професійна гнучкість фахівців дозволила їм швидко адаптуватися до нових умов та організувати допомогу навіть за відсутності чітких протоколів. Їхня здатність оперативно реагувати на зміни сприяла створенню нових моделей роботи.

Чимало спеціалістів, опинившись перед дилемою – виїхати за кордон, рятуючись від війни, чи лишитися на місці і допомагати людям – залишились в Україні, що свідчить про відданість обраній справі та високий рівень мотивації до просоціальної поведінки навіть в екстремальних умовах (Glavinska та ін., 2022). Це один із показників зростання рівня професійної ідентифікації та національної самосвідомості фахівців допомагаючих професій, які є осередком стійкості, єдності та підтримки для окремих людей та громад в цілому.

Отже, зміни, які відбулись протягом воєнних років, вимагають переосмислення підходів до професійної діяльності людини. Вивчення впливу війни на розвиток допомагаючих професій є критично важливим у розробці й впровадженні нових напрямів, методів і форм підтримки населення та рекомендацій державним і недержавним організаціям.

Сучасні напрацювання є безцінним досвідом у сфері надання допомоги, тож подальші дослідження цієї теми матимуть не лише академічну цінність, а й практичну значущість як для воєнного сьогодення, так і в повоєнний час відновлення та розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Астремська І. В. (2024). Супервізія : профілактика та корекція емоційного вигорання працівників професій допомоги : монографія. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 132 с.
2. Дуля, А. В. (2024) Соціальна робота з особами з інвалідністю в умовах війни Соціальна робота: виклики сьогодення : Збірник наукових праць за матеріалами XIII Міжнародної науково-практичної конференції. с. 113-117.
3. Костюк А. В. (2011). Психологічні особливості емоційного вигорання оперативних психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.01.11; Одес. нац. ун-т ім. І.І.Мечникова. О., 21.
4. Ломоносова Н. (2024). «Вони чекають на нас». Вплив повномасштабної війни на умови праці соціальних працівниць. Cedos.

5. Столярик, О. & Семигіна, Т. (2024). Голоси стійкості: рефлексії українських соціальних працівників у час війни. *Social Work and Education*, 11(1), 7-22. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.1>
6. Burns K, Pattani R, Lorens E, Straus SE, Hawker GA (2021) The impact of organizational culture on professional fulfillment and burnout in an academic department of medicine. *PLoS ONE* 16(6): e0252778.
7. Glavinska, O. D., Ovdienko, I. M., Brukhovetska, O. V., Chausova, T. V., & Didenko, M. S. (2020). Professional Self-Realization as a Factor in the Psychological Well-Being of Specialists of Caring Professions. *Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*, 8(3), 548-559. <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2020.08.03.32>
8. Gostin, L. O., & Rubenstein, L. S. (2022). Attacks on Health Care in the War in Ukraine. *JAMA*. <https://doi.org/10.1001/jama.2022.6045>
9. Goto, R., Pinchuk, I., Kolodezhny, O., Pimenova, N., & Skokauskas, N. (2022). Mental health services in Ukraine during the early phases of the 2022 Russian invasion. *The British Journal of Psychiatry*, 1-6. <https://doi.org/10.1192/bjp.2022.170>
10. Mahase, E. (2023). Ukraine: Over 700 recorded attacks on health facilities and workers in year since Russia invasion. *BMJ*, p. 451. <https://doi.org/10.1136/bmj.p451>
11. Muchinsky, P. M. (1997). *Psychology applied to work: An introduction to industrial and organizational psychology* (8-ме вид.). Brooks/Cole Publishing Company.
12. Olesen, V., & Epstein, C. F. (1971). Woman's Place: Options and Limits in Professional Careers. *American Sociological Review*, 36(3), 571.
13. Walkowitz, D. J. (1990). The Making of a Feminine Professional Identity: Social Workers in the 1920 s. *The American Historical Review*, 95(4), 1051. <https://doi.org/10.2307/2163478>

Слізовська С.О., студентка БП-4
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
sofiia.slizovska@ukma.edu.ua

Дума Л.П., магістр соціальної роботи,
старша викладачка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
lduma@ukma.edu.ua

КОНТРАКТУВАННЯ ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ ЕФЕКТИВНОЇ СУПЕРВІЗІЇ

Через тривале повномасштабне вторгнення в Україні перед соціальними службами загалом й фахівцями із соціальної роботи постають такі виклики як збільшене робоче навантаження наряду зі стабільно високими робочими вимогами, емоційне виснаження внаслідок хронічного стресу й інтенсивної комунікації з людьми, які у ході війни зазнали втрат і травми, нестача кваліфікованих людських ресурсів через відтік кадрів, зумовлений як вимушеним внутрішнім переміщенням фахівців, так і виїздом закордон. Такі несприятливі умови збільшують потребу в отриманні регулярної та якісної супервізійної підтримки.

Вона притаманна різним сферам професійної діяльності, орієнтованим на допомогу людям, зокрема й соціальній роботі, де супервізією називають професійну підтримку працівників, які надають соціальні послуги, спрямовану на подолання труднощів, усунення недоліків, вдосконалення роботи, стимулювання мотивації до роботи, дотримання етичних стандартів і запобігання професійному вигоранню (Закон України «Про соціальні послуги», 2019). Існує думка, що супервізія має фундаментальне значення для забезпечення ефективного надання соціальних послуг - настільки, що її можна вважати невід'ємною частиною самої соціальної послуги (Children's Workforce Development Council, 2009).

Взаємодія між супервізором та супервізованим (працівником соціальної служби, зокрема фахівцем із соціальної роботи) має бути орієнтованою на вищезазначені професійні задачі, зрозумілою, узгодженою сторонами та комфортною, тож практика показує, що контракування виступає одним з важливих чинників ефективної супервізійної підтримки, регулюючи налагодження й підтримання такої комунікації.

На думку фахівців, які ще багато років тому вивчали різноманітні аспекти проведення супервізії у соціальних службах, контракування, перш за все, допомагає окреслити такі ключові аспекти як цілі й завдання супервізійного процесу, а також сформулювати подальший план спільної роботи (Osborn & Davis, 1996). Сучасні дослідники поділяють її й нині, розглядаючи контракування як процес і водночас важливий етап налагодження професійних стосунків супервізора та супервізованого, коли усно чи (нерідко) письмово сторонами укладаються домовленості про цілі, очікування від спільної роботи, взаємну відповідальність, а також окреслюються правила й межі (Астремська, 2024). Як зазначають у своїй праці П. Хокінс та П. Шохет, під час процесу контракування важливо, щоб обидві сторони мали змогу висловити своє бачення цілей супервізійних зустрічей, дослідити, наскільки їхні очікування співпадають, а також поділитися своїми сподіваннями та побоюваннями щодо подальшої взаємодії, а за наявності розбіжностей – досягнути спільних домовленостей (Hawkins & Shohet, 2012).

Супервізор разом із супервізованим створюють контракт, де чітко прописують основні аспекти подальшої взаємодії, зокрема визначають формат, тривалість та частоту таких зустрічей (Астремська, 2024). Також важливо у процесі контракування обговорити тип супервізії, підвітність, принцип конфіденційності, застосування конкретних методів та підходів, ведення записів, а також попередній досвід участі соціального працівника у супервізії (Ушакова, 2011).

Контракування нерідко називають першим етапом взаємодії супервізора з супервізованим саме тому, що він створює й етичне підґрунтя для подальшої роботи. Існує думка, що «укладання контракту пов'язане не тільки з плануванням того, як працювати разом

(хоча це також дуже важливий момент), але й із початком встановлення стосунків, заснованих на взаємній довірі та повазі» (Ушакова, 2011). Тож якісний процес контракування забезпечує початок відкритої, комфортної та зрозумілої взаємодії між супервізором та супервізованим.

Таким чином, контракування є важливим етапом надання якісної супервізійної підтримки соціальним працівникам, що покладає початок взаємодії, заснованій на довірі й взаємоповазі, та встановлює домовленості між супервізором та супервізованим щодо відповідальності обох сторін, цілей взаємодії та організаційних аспектів супервізійного процесу.

Список використаних джерел:

1. І. В. Ушакова (2011). *Супервізія. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. URL: <http://surl.li/srivrc>
2. Астремська, І. В. (2024). *Супервізія: профілактика та корекція емоційного вигорання працівників професії допомоги*. URL: <https://shorturl.at/gLNH4>
3. Верховна Рада України (2019). *Закон України «Про соціальні послуги»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
4. Children's Workforce Development Council (2009). *Newly qualified social worker: A guide for supervisors*[Electronic workbook]. DERA. URL: [https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/11248/2/2009 - 10 NQSW guide for supervisors - Electronic Workbook.pdf](https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/11248/2/2009_-_10_NQSW_guide_for_supervisors_-_Electronic_Workbook.pdf)
5. Osborn, C. J., & Davis, T. E. (1996). *The Supervision Contract: The Clinical Supervisor*.
6. Hawkins, P., & Shohet, P. (2012). *Supervision in the helping professions 4e (English Edition)*. Open University Press. URL: <https://books.google.sk/books?id=PjFbGAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false>

Терещук В.В., студентка БП-4
кафедри «Школи соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
valeriia.tereshchuk@ukma.edu.ua

Гусак Н.Є., кандидат соціологічних наук,
доцентка кафедри «Школи соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
gusakny@ukma.edu.ua

ДОКАЗОВІ ПРАКТИКИ З ПРОФІЛАКТИКИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ВЕТЕРАНІВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Суїцидальна поведінка серед військовослужбовців та ветеранів залишається серйозною проблемою в контексті громадського здоров'я в усьому світі. Дослідження показують, що військові підрозділи та особи, які пережили бойові дії, мають підвищений ризик суїцидів у порівнянні з населенням в цілому. Це зумовлює необхідність впровадження доказових

(evidence-based) практик профілактики суїцидальної поведінки, які базуються на найкращих доступних наукових даних та міжнародному досвіді.

Міжнародний досвід засвідчує ефективність комплексних багаторівневих програм у запобіганні суїцидам серед військових. Яскравим прикладом є програма профілактики суїцидів в армії Ізраїлю, після впровадження якої рівень самогубств серед особового складу знизився приблизно на 50% (Shelef et al., 2015). Ця ізраїльська програма поєднувала кілька доказових підходів: обмеження доступу військовослужбовців до особистої зброї поза службою, активну дестигматизацію факту звернення до фахівців для отримання психологічної допомоги, інтеграцію офіцерів-психологів безпосередньо у військові підрозділи та навчання командирів і солдатів розпізнаванню ознак суїцидальної кризи.

Водночас у Військово-Повітряних силах США впровадження багатоаспектної програми (включно з просвітою, покращенням доступу до допомоги та політикою нульової толерантності до стигми) супроводжувалося значним зниженням рівня суїцидів - приблизно на третину (Кнох et al., 2010). Ці підходи підкреслюють важливість превентивних заходів на рівні всієї організації (популяційний рівень) для створення підтримуючого середовища. Такі заходи, як gatekeeper-тренінги (наприклад, програми на зразок ASIST або VA SAVE), навчають персонал своєчасно виявляти суїцидальні наміри та скеровувати військовослужбовців чи ветеранів до фахівців, що підвищує їх обізнаність і готовність до своєчасного втручання.

Не менш важливою є робота на індивідуальному рівні, зокрема із застосуванням психологічних інтервенцій з доведеною ефективністю. До них належить когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), адаптована для роботи з суїцидальною поведінкою. Дослідження серед військовослужбовців показало, що навіть відносно короткий курс КПТ здатен суттєво (у порівнянні зі стандартною допомогою), на десятки відсотків, знизити частоту повторних суїцидальних спроб (Rudd et al., 2015). Інші підходи, що застосовуються для груп підвищеного ризику, включають діалектико-поведінкову терапію та колаборативне управління суїцидальністю (CAMS). Хоча кількість досліджень щодо застосування цих методів серед військових досить обмежена, попередні результати свідчать про їхню перспективність у зниженні суїцидальних думок і дій (Rostami et al., 2022). У цілому, огляд тематичної літератури показав, що більшість психотерапевтичних та кризових втручань приводять до зменшення суїцидальних намірів і поведінки у військових, хоча ефективність окремих програм оцінюється по-різному. Це підкреслює потребу у подальших дослідженнях та вдосконаленні практик.

Після завершення служби (демобілізації) ветерани стикаються з комплексом психологічних та соціальних факторів, що можуть збільшувати ризик суїциду – від

посттравматичного стресового розладу та депресії до труднощів інтеграції у цивільне життя. Міжнародний досвід вказує на критичну важливість підтримки під час переходу з військової служби до цивільного життя. Так, дослідження у США виявили, що ризик скоєння самогубства значно зростає в перший рік після звільнення зі служби, особливо серед осіб з коротким терміном служби або при несприятливому характері звільнення (Reger et al., 2015). У відповідь створюються спеціалізовані ветеранські служби та програми, покликані забезпечити безперервність допомоги. Наприклад, у США діє цілодобова Veterans Crisis Line для екстреної психологічної підтримки ветеранів, а також програма підтримки «рівний-рівному» (peer support), де підготовлені ветерани-наставники допомагають своїм побратимам долати кризові стани. Соціальні працівники відіграють ключову роль у виявленні ветеранів груп ризику та наданні їм комплексної допомоги – від консультування та кризового втручання до сприяння у розв’язанні соціально-економічних проблем (працевлаштування, отримання житла, налагодження сімейних і соціальних зв’язків). Такий міждисциплінарний підхід, що поєднує психологічну допомогу з заходами соціальної підтримки, визнаний найефективнішим для профілактики суїцидів серед ветеранів (Knox et al., 2010; Shelef et al., 2015; Rostami et al., 2022).

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що профілактика суїцидальної поведінки серед військовослужбовців та ветеранів потребує комплексних, науково обґрунтованих підходів. Ефективними є як загальносистемні програми (навчання персоналу, покращення політик і середовища служби, зменшення стигми та доступу до летальних засобів), так і індивідуально спрямовані психологічні інтервенції (КПТ, інші терапевтичні методики) та заходи соціальної підтримки. Важливо забезпечити безперервність профілактичної роботи – від часу проходження служби і до періоду після демобілізації – з акцентом на своєчасне виявлення осіб груп ризику, залучення їх до доказових програм допомоги та підтримки їхнього соціального благополуччя. Міжнародні напрацювання у цій сфері можуть слугувати дороговказом для розробки та впровадження ефективних стратегій запобігання суїцидам у військовому середовищі України.

Список використаних джерел:

1. Bagley, S. C., Munjas, B., & Shekelle, P. (2010). A systematic review of suicide prevention programs for military or veterans. *Suicide & life-threatening behavior*, 40(3), 257–265. <https://doi.org/10.1521/suli.2010.40.3.257>
2. Knox, K. L., Pflanz, S., Talcott, G. W., Campise, R. L., Lavigne, J. E., Bajorska, A., Tu, X., & Caine, E. D. (2010). The US Air Force Suicide Prevention Program: Implications for public health policy. *American Journal of Public Health*, 100(12), 2457–2463. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2009.159871>

3. Reger, M. A., Smolenski, D. J., Skopp, N. A., Metzger-Abamukang, M. J., Kang, H. K., Bullman, T. A., & Gahm, G. A. (2015). Risk of suicide among US military service members following Operation Enduring Freedom or Operation Iraqi Freedom deployment and separation from the US military. *JAMA Psychiatry*, 72(6), 561–569. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2014.3195>
4. Rostami, M., Rahmati-Najarkolaei, F., Salesi, M., & Azad, E. (2022). A systematic review of suicide prevention interventions in military personnel. *Archives of Suicide Research*, 26(2), 481–499. <https://doi.org/10.1080/13811118.2020.1848669>
5. Rudd, M. D., Bryan, C. J., Wertenberger, E. G., Peterson, A. L., Young-McCaughan, S., Mintz, J., & Bruce, T. O. *et al.* (2015). Brief cognitive-behavioral therapy effects on post-treatment suicide attempts in a military sample: Results of a randomized clinical trial with 2-year follow-up. *American Journal of Psychiatry*, 172(5), 441–449. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2014.14070843>
6. Shelef, L., Tatsa-Laur, L., Derazne, E., Mann, J. J., & Fruchter, E. (2015). An effective suicide prevention program in the Israeli Defense Forces: A cohort study. *European Psychiatry*, 31, 37–43. <https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2015.10.004>